

Despre «virtuțile stilistice» ale textului jurnalistic

de
Cristinel Munteanu

Muni d'un support théorique qui fait appel à la rhétorique et à la linguistique, l'article se propose de passer en revue et d'analyser les «vertus stylistiques» des textes qui s'inscrivent dans la sphère du journalisme.

0. Titlul studiului nostru este o trimitere transparentă la un capitol din cartea lui Sorin Preda, *Tehnici de redactare în presa scrisă*¹, capitol intitulat chiar *Virtuțile stilistice ale textului jurnalistic*. În pofida caracterului de manual (sau de curs universitar) al respectivei cărți, este de remarcat faptul că aici se încearcă pentru prima oară (după cunoștințele noastre) *in extenso* și într-un capitol aparte, în literatura românească de specialitate, determinarea unui specific al textului jurnalistic din perspectiva acestor «virtuți stilistice». În cele ce urmează ne propunem: [1] să trecem în revistă „virtuțile stilistice” identificate atât de Sorin Preda, cât și de unii precursori ai acestuia; [2] să dovedim dacă (și în ce măsură) „virtuțile stilistice” pe care le recomandă S. Preda sînt, într-adevăr, virtuți stilistice – ca atare, vom apela la retorică (la cea clasică) și la lingvistică. Chestiunea în sine nu este doar didactică (ținînd de o disciplină preocupată de predarea tehnicilor de redactare în presa scrisă) sau numai terminologică, ci chiar științifică, atîta timp cît știința este încă înțeleasă conform vechiului concept grecesc *epistème*, adică „o activitate care stabilește însuși adevărul lucrurilor, și nu o simplă organizare practică și convențională lipsită de sens real”².

1. În cartea amintită, la începutul capitolului menționat, Sorin Preda enumeră următoarele virtuți: *claritatea, concizia, credibilitatea, lizibilitatea, coerența, fluența, adecvarea* (după acestea adaugă și un „etc.”, lăsînd, așadar, impresia că lista poate continua), după care trece la discutarea acestora într-o anumită ordine: [a] *lizibilitatea* (ușurința cu care înțelegem un text); [b] *claritatea* (care seamănă, dar nu se confundă cu lizibilitatea, întrucît aceasta din urmă este o noțiune mult mai largă, obținută printr-un cumul de procedee³); [c] *credibilitatea* – calitatea textului de a fi veridic (cerînd coerența pe toate planurile: semantic, gramatical, logic argumentativ), fiind „un efect, și nu un scop în sine”⁴; [d] *concizia* – a vorbi mult în cît mai puține cuvinte; [e] *fluența* („ruda săracă a virtuților stilistice”, „strîns legată de credibilitate”⁵). Dintre cele inventariate la început, se observă că S. Preda nu se mai referă la *adecvarea*, iar *coerența* este inclusă în credibilitate. La nevoie, unele virtuți pot fi suprimate: „Dacă ne gîndim că textul jurnalistic se

¹ Editura Polirom, Iași, 2006, p. 43-60.

² Coșeriu, *Lingvistică antropologică*, p. 94.

³ Pentru mai multe informații asupra lizibilității, vezi Severin&Tankard, *Perspective*, p. 130-150.

⁴ Preda, *op. cit.*, p. 49.

⁵ *Ibidem*, p. 53.

adrează unui cititor-țintă obosit și grăbit, devine limpede că scriitura de presă trebuie să fie simplă, clară și incitantă”⁶.

Într-o altă carte⁷, *Jurnalismul cultural și de opinie*, Sorin Preda, abordând „tableta de autor”, afirmă că despre aceasta se crede că este „un text în care *exigențele jurnalistice* [s.n. C.M.] obișnuite (claritate, concizie, actualitate etc.) pot fi suspendate fără nicio reținere. Această libertate este discutabilă”⁸. O pagină mai departe, în legătură cu eseul, se precizează: „Mai libere și mai îngăduitoare, *exigențele stilistice* [s.n. C.M.] sînt aceleași pentru orice gen de opinie: claritate, concizie, credibilitate. Dintre toate, decisivă rămîne *claritatea* [s.a.]”⁹. La pagina următoare, tot la eseu, este adăugată și *actualitatea*: „Pentru ca acest tip de articol să fie găzduit de presă, trebuie ca eseul respectiv să acopere măcar o singură *cerință jurnalistică* [s.n. C.M.] majoră – indirect, în subsidiar, *textul trebuie să trimită la o problemă de actualitate* [s.a.]”¹⁰.

1.1. Probabil că în lucrările lui Sorin Preda își vor fi găsit un ecou și recomandările lui David Randall, din celebrul său manual (tradus la noi – într-o primă ediție la Polirom – încă din 1998), *Jurnalismul universal* – în special cap. 14, intitulat *Stilul jurnalistic*. Importantă ni se pare o afirmație (asupra căreia vom reveni ulterior) din incipitul capitolului respectiv: „Toate scrierile de calitate au unele lucruri în comun. Sînt clare, ușor de citit, folosesc un limbaj proaspăt, stimulează și distrează cititorul. Aceste lucruri sînt tot atît de valabile pentru un articol de ziar bine scris, ca și pentru un roman bun. *Și sînt valabile indiferent de limba în care scrieți* [s.n. C.M.]”¹¹. Totodată, specialistul britanic – gazetar cu exercițiul scrisului – consideră că, pe lângă modul în care atenția cititorului poate fi captată imediat și apoi întreținută de-a lungul articolului, mai sînt necesare „alte șase *cerințe* [s.n. C.M.]: claritatea, prospețimea limbajului, onestitatea, precizia, adecvarea și eficiența”¹². Din celelalte pagini deducem că eficiența ar fi un fel de concizie sau chiar concizia, că adecvarea se mai numește și *armonizare*, adică „potrivirea dintre stilul, tonul și ritmul articolului și subiectul acestuia”¹³, că onestitatea presupune credibilitate și obiectivitate și că „prospețimea limbajului” este echivalentă cu utilizarea unui „limbaj viu”.

Problema virtuților stilistice este atinsă în treacăt (în vol. *Stilistica presei* – 2003) și de universitarul bucureștean Victor Vișinescu, care nu se oprește asupra lor deloc, apreciind doar că, în cazul *știrii* (care stă la baza tuturor genurilor gazetărești), „virtuțile” acesteia, aproape intacte de-a lungul vremii, sînt: *concrețetea, exactitatea, noutatea, concizia, sobrietatea și stereotipia compozițională*¹⁴. Concrețetea se referă, pesemne, la obiectivitate, noutatea este, desigur, chiar actualitatea, dar „stereotipia compozițională” nu este o virtute stilistică, întrucît ține de organizarea articolului de presă, făcînd trimitere, mai

⁶ *Ibidem*, p. 54.

⁷ Apărută tot la Polirom și tot în 2006.

⁸ Preda, *op. cit.*, p. 43.

⁹ *Ibidem*, p. 44.

¹⁰ *Ibidem*, p. 45.

¹¹ David Randall, *Jurnalismul universal* (ediția a II-a), Editura Polirom, Iași, 2007, p. 231, în traducerea lui Al. Brăduț Ulmanu.

¹² *Ibidem*, p. 233.

¹³ *Ibidem*, p. 249.

¹⁴ Vișinescu, *Stilistica*, p. 166.

degrabă, la conceptul de *lead*¹⁵. Tot fără a dezvolta chestiunea, inventariind trăsăturile presei din prima jumătate a secolului al XX-lea, Luminița Roșca precizează: „Se impun principiile limbajului jurnalistic (*acuratețea, accesibilitatea, adecvarea stilistică, claritatea, credibilitatea*) și se fixează limbajul tehnic al profesiei”¹⁶ – cu observația că se vorbește despre «limbajul jurnalistic» și nu despre textul jurnalistic.

Un adevărat precursor în această privință (în literatura noastră de specialitate) trebuie socotit marele gazetar interbelic Pamfil Șeicaru, în a cărui carte, *Istoria presei* (încheiată în 1954 și publicată postum abia în 2007, la Editura Paralela 45) descoperim interesante observații legate de stilul gazetăresc, care „implică arta de a spune mult în puține cuvinte; un talent sintetic, servit de o cultură enciclopedică de nespecialist, arta de clasificare a faptelor, o vioiciune critică și un sigur instinct de orientare în confuzia actualității”¹⁷. Din suita caracterizărilor lui Șeicaru, mai selectăm câteva foarte actuale: „Ușurința concisă a expresiei dă o comunicativitate ideilor, decizia de a lua o atitudine dă accentul convingerii, arta de a epuiza subiectul în minimum de spațiu înlesnește legătura cu cititorul”¹⁸. Pamfil Șeicaru are și intuiția noțiunii de «lizibilitate» (fără a o numi ca atare): „Vocabularul folosit nu trebuie să fie excesiv de tehnic, cuvintele din convorbirea curentă pot fi transformate prin îndemânarea de a le mînu, traducînd cea mai subtilă idee pe înțelesul oricui”¹⁹. De altfel, pe linia recuperărilor, Pamfil Șeicaru își exprimă entuziasmul față de o „admirabilă lecție de stil și compoziție gazetărescă” dată de unul dintre cei mai mari jurnaliști ai Franței, Louis Veuillot (1813-1883), care a definit „condițiile literare” ale gazetarului: „Talentul jurnalistului constă în promptitudine, concizie și, înainte de toate, claritate”²⁰. În opinia lui Veuillot, gazetarul nu trebuie să caute elocința, părere împărtășită și de Șeicaru („totdeauna se impune o frînă retorică”²¹), iar, ulterior, pe cont propriu, și de Sorin Preda: „Cele trei defecte ale expresivității jurnalistice sînt: *poncifele, retorismul și emfaza* (abuz de elemente și figuri stilistice)”²².

Dar, înaintea tuturor, la 1690, pornind de la Cicero, Lucian din Samosata și Quintilian, Tobias Peucer (autorul primei teze de doctorat din lume dedicate jurnalismului, *De relationibus novellis*)²³ a vorbit, explicit și implicit, de necesitatea respectării acelorasi virtuți stilistice pe care le recomandă și

¹⁵ Aspect foarte clar exprimat de Tobias Peucer (*De relationibus...*, XX-XXII), care deosebea *oikonomia de lexis*.

¹⁶ Roșca, *Producția*, p. 43.

¹⁷ Șeicaru, *Istoria presei*, p. 138.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Apud Șeicaru, *op. cit.*, p. 139.

²¹ *Ibidem*, p. 141.

²² Preda, *Tehnici*, p. 54.

²³ Tobias Peucer (1660?-1696), un tînăr medic originar din Görlitz (Lusația de Sus – Germania), și-a făcut studiile de medicină, de teologie și de filozofie la Universitatea din Leipzig, luîndu-și, în 1690, două doctorate – unul în jurnalism (la catedra de filozofie) și altul în medicină. Poliglot erudit, a tradus din olandeză tratatele unor somități medicale ale vremii, precum Blankart și Solingen. Se cunosc foarte puține amănunte despre viața sa.

actualele manuale referitoare la tehnicile de redactare a textului jurnalistic: *claritatea, concizia, fluența, corectitudinea, precizia* și chiar *lizibilitatea*. Redăm, ca dovadă, doar un fragment din paragraful XXII al disertației sale: „*Lexis-ul – exprimarea sau stilul – știrilor nu trebuie să fie nici retoric, nici poetic, fiindcă stilul retoric îl îndepărtează pe cititorul dornic de știri, iar cel poetic îl răscolește și nici nu expune suficient de clar evenimentul. De fapt, povestitorul, ca să încînte, vrea să fie imediat înțeles. Cf. Cicero, Despre orator, cartea a II-a. El ajunge la acest rezultat dacă folosește un limbaj în parte curat, în parte clar și succint. Cicero recomandă acest lucru în lucrarea sa Brutus: «În istorie, spune el, nimic nu este mai dulce decît concizia clară și corectă».* Așadar, trebuie evitate cuvintele neclare și o topică încîlcită. Asupra acestui lucru atrage atenția și Lucian în *Cum trebuie scrisă istoria [...]*”²⁴.

1.2. Deși practica jurnalistică respinge elocința specifică retoricii, se observă că instrumentarul utilizat în teorie a fost preluat și din retorică. Lucrul acesta este firesc atunci cînd se vorbește despre facerea textului și atîta timp cît o exigență a cercetării o constituie tocmai principiul tradiției: sîntem dator să recuperăm intuițiile bune – uneori extraordinare – ale precursorilor. În acest sens, este cazul să reamintim că pentru grecii antici retorica (*téchne retoriké*) reprezenta studiul limbajului determinat de situație și de elementele ce o compun, adică vorbitorii și interlocutorii, circumstanțele vorbirii și obiectul despre care se vorbește. Justificarea o găsim și la Aristotel (*Retorica*, I, 3, 1358 b): „Căci discursul este format din trei elemente, și anume: cel care vorbește, subiectul despre care el vorbește și cel căruia el îi vorbește, iar scopul se referă la acesta din urmă, vreau să spun auditoriul”. Așadar, *retorica* era cea care se ocupa de nivelul textelor sau al discursurilor, pe cîtă vreme gramatica era preocupată de tot ceea ce nu ținea de situațiile concrete ale vorbirii: formarea pluralului, a timpurilor verbale, a genurilor, a cazurilor etc. Retorica tradițională, totuși, s-a concentrat mai mult pe obiectul discursului. Fiind normativă, stabilirea principiilor sau tehnica (*téchne*) elaborării discursurilor (în funcție de gen: deliberativ, judiciar, demonstrativ/epidictic).

O retorică a discursului/textului jurnalistic [precizare: discursul este activitatea, iar textul este produsul, vezi *infra*] a stat și în atenția profesorilor/cercetătorilor avînd ca obiect jurnalismul. Se remarcă, astfel, păstrarea unei legături între *téchne retoriké* și *tehnicile de redactare în presa scrisă*. Și nu doar cu referire la chestiunea virtuților stilistice, pe care le vom readuce în atenție așa cum le vedeau anticii.

NOTĂ: Calitățile generale (*claritatea, proprietatea, precizia, corectitudinea* și *puritatea*) și cele particulare (*oralitatea, simplitatea, naturalețea, retorismul, finețea, umorul, ironia, concizia* etc.) ale stilului, ca mărci ale unei exprimări cultivate, se învață la școală și sînt predate și la universitate, la facultățile de profil (unde le regăsim în diverse cursuri avînd ca obiect tehnicile de comunicare sau de redactare). Într-un manual de limba română de liceu, publicat de Editura Corint, se afirmă că virtuțile/calitățile stilului au fost dezvoltate de lingvistica modernă [sic!], după ce anticii precizaseră doar cîteva dintre ele. În realitate, lucrurile se prezintă în felul următor: Theophrastus (la sfîrșitul sec. IV î.Hr.)

²⁴ Vezi Peucer, *De relationibus*, p. 101.

identificase puritatea, corectitudinea, claritatea, proprietatea și ornamentația; Dionysius din Halicarnas (la sfârșitul sec. I î.Hr.) lărgise această listă. Apogeul este atins în tratatul despre tipurile de stil, aparținându-i lui Hermogenes din Tarsus (sec. II d.Hr.), unde descoperim 20 de astfel de calități (numite „tipuri de stil”), 7 principale și 13 secundare (derivate din cele principale): **forța** (deinotēs), ce reiese din celelalte 6 principale; **claritatea** (saphēneia), dată de **puritate** (katharotēs) și **distincție** (eukrineia); **grandoarea** (megethos), conferită de **solemnitate** (semnotēs), **asprime** (trachytēs), **vehemență** (sphodrotēs), **strălucire** (lamprotēs), **înflorire** (akmē), **abundență** (peribolē); **frumusețea** (kallos); **rapiditatea** (gorgotēs); **caracterul** (ēthos), constând, la rîndu-i, în **simplitate** (apheleia), **armonie** [sau **dulceață**] (glykytēs), **subtilitate** (drimytēs), **modestie** (epieikeia); **sinceritatea** (alētheia), în care se include și **indignarea** (barytēs). Retorul grec discută fiecare tip sau subtip în termenii diverselor elemente ce compun vorbirea: gîndul sau conținutul (*ennoia*), abordarea (*methodos*), pe care o identifică în cele din urmă cu figurile de gîndire, și stilul (*lexis*), ce privește dicția, figurile discursului, clausulele, ordinea cuvintelor, cadența și ritmul. El reușește, în acest mod, să realizeze un aparat de analiză – structuralist *avant la lettre* – foarte eficient pentru studiul și construcția discursurilor²⁵.

De virtuți se ocupase și Aristotel, care ațît în *Retorica* (III, 2, 1404 a), cît și în *Poetica* (22, 1458 a), pusese accentul pe **claritate**. Pe aceeași linie, Quintilian afirma: „calitățile stilului sînt trei: corectitudinea [²⁶], claritatea, frumusețea (căci calitatea esențială – proprietatea – cei mai mulți o includ în frumusețe)” (*Institutio oratoria*, I, 5)²⁷. Mai semnalăm faptul că Aristotel intuise, pe cît se pare, și conceptul modern de «lizibilitate». Vorbind despre continuitatea stilului, el preciza: „Or eu numesc *perioadă* o frază care are un început și un sfârșit prin ea însăși, precum și o întindere [este] ușor de cuprins dintr-o privire. O astfel de formă este plăcută și ușor de înțeles. [...] ușor de înțeles, întrucît poate fi reținută în memorie cu ușurință” (*Retorica*, III, 9, 1409 a-b). Evident că lui Aristotel nu i-a scăpat nici noțiunea de «adecvare» (dacă nu cumva chiar el a inventat-o), pe care o numea *potrivire* (gr. *tò prépon*) și care se referea la necesitatea ca stilul să fie „proporționat cu subiectele propuse”, dar și cu interlocutorii (*Retorica*, III, 7, 1408 a-b). Concizia la era cunoscută anticilor (fiind tratată și de Aristotel, și de Quintilian).

2. Pentru a stabili care dintre «virtuțile stilistice» inventariate în dreptul textului jurnalistic sînt într-adevăr stilistice, trebuie să apelăm la lingvistică (cu regretul că spațiul alocat nu ne permite să dezvoltăm ideile de mai jos). Cea mai bine fundamentată și mai coerentă teorie lingvistică îi aparține savantului român

²⁵ Vezi Hermogenes, *Style*.

²⁶ În această privință, vezi Aristotel: „Principiul stilului este faptul de a vorbi corect grecește” (*Retorica*, III, 5, 1407 a).

²⁷ Vezi, de asemenea (*ibidem*, VIII, 2, 22): „Pentru mine, prima calitate este claritatea, proprietatea termenilor, ordinea lor normală, fraza nu prea extinsă: nimic să nu lipsească, nimic să nu prisosească”. Tot Quintilian era de părere că „prima calitate [a stilului] este aceea de a fi lipsit de defecte” (*ibidem*, VIII, 3, 41).

Eugeniu Coșeriu (1921-2002)²⁸. De altfel, lingvistica textului pe care o dezvoltă își are rădăcinile în vechea retorică²⁹.

În concepția sa (articulată pe gândirea lui W. von Humboldt), limbajul este, în esență, o *activitate productivă*. În cazul activităților productive (o știm încă de la Aristotel), se deosebesc trei aspecte: activitatea ca atare (*enérgeia*), competența sau tehnica (*dýnamis*), adică „a ști să faci”, și produsul (*érgon*). *Enérgeia* este, din principiu, anterioară oricărei tehnici (*dýnamis*), fiind creativitatea însăși. Limbajul este *enérgeia*, funcționând în baza unei tehnici învățate, dar, tocmai pentru că este o activitate creatoare, depășește, adesea, tehnica învățată. Lingvistul român distinge în limbaj trei niveluri: unul *universal*, altul *istoric* și altul *individual*, întrucât „limbajul este o activitate umană *universală* care se realizează *în mod individual*, dar totdeauna conform unor tehnici *istoric* determinate («limbi»)³⁰.

Schema coșeriană a reprezentării limbajului

puncte de vedere Niveluri	<i>enérgeia</i> activitate	<i>dýnamis</i> competență	<i>érgon</i> produs
Universal	vorbire în general	competență elocuțională	totalitatea „vorbitului”
Istoric	limba concretă	competență idiomatice	(limba abstractă)
Individual	discurs	competență expresivă	„text”

Sursa: Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, p. 237.

În consecință, limbajul, în totalitatea sa, îmbrățișează toate aceste aspecte redate în tabelul alăturat, aspecte care se prezintă simultan într-un text/discurs/act de comunicare, căci ceea ce se vorbește este întotdeauna o limbă (româna, engleza etc.) și se vorbește întotdeauna numai în discursuri. Atragem atenția, totodată, că *a distinge* nu înseamnă ‘a separa’: obiectele se separă, iar noțiunile se disting. Nu putem separa ziua de noapte (pentru că alcătuiesc un continuum), dar putem distinge ziua de noapte. Știința are nevoie de distincții, deoarece „a cunoaște înseamnă a distinge” (Benedetto Croce), sau, după cum postula un cărturar medieval (contemporan cu Abelard), Gilbert de la Porrée, „ori de câte ori întâlnim o dificultate rațională, trebuie să facem o distincție”.

În cadrul «competenței», E. Coșeriu distinge și trei tipuri de norme corespunzătoare celor trei niveluri: la nivel universal – *congruența*, dată de regulile generale ale gândirii, precum și de cele legate de vorbirea în general și cunoașterea lumii, la nivel istoric – *corectitudinea*, dată de sistemul de tradiții ale

²⁸ Numai că puțini specialiști români știu asta, preferându-i în continuare pe Saussure și pe Chomsky, deși Coșeriu – ca teoretician – le este superior. „Nimeni nu-i profet în țara lui” este, din păcate, o afirmație valabilă și în acest caz.

²⁹ Vezi Coșeriu, *Lingvistică del texto*, p. 91-92.

³⁰ Coșeriu, *Lecții*, p. 233.

vorbirii dintr-o comunitate (a ști să vorbești o limbă), la nivel individual – *adecvarea* (sau *tò prépon*), dată de cunoașterea care se referă la comunicarea în anumite situații sau privind elaborarea discursurilor/textelor. Norma adecvării le poate suspenda pe celelalte două, iar cea a corectitudinii pe cea a congruenței.

3. Revenind la subiectul discuției, constatăm că terminologia nu este unitară. Sorin Preda întrebuițează, pentru aceeași noțiune, termenii „exigențe jurnalistice”, „virtuți stilistice/exigențe stilistice”, „cerințe jurnalistice”. David Randall le numește „cerințe” (cf. trad. lui Al. B. Ulmanu), Pamfil Șeicaru – „condiții literare”, Luminița Roșca, „principii”, iar Victor Vișinescu le consideră pur și simplu „virtuți”. La școală se predau unele dintre noțiunile în cauză drept „calități (generale și particulare) ale stilului”. De vreme ce nu toate aceste norme sînt propriu-zis stilistice, propunem să fie numite doar «exigențe ale [producerii] textului jurnalistic». În acest sens, cu referire la redactarea știrilor, o observație cu consecințe profitabile ar fi aceea că, spre cinstea lor, anticii făceau distincție între calitățile stilului și calitățile narațiunii (chiar dacă uneori purtau același nume, cf. Quintilian, *Arta oratorică*, IV, 2, 31-65).

Ținînd seama de distincțiile coșerene mai sus înfățișate, vom observa, la rigoare, că:

[a] Doar *claritatea*³¹, *concizia*, *lizibilitatea*, *fluența* și *precizia* (sau „exactitatea”, dacă V. Vișinescu a gîndit-o întocmai așa) sînt exigențe/virtuți stilistice. În schimb, *adecvarea* reprezintă norma generală a nivelului (individual), căreia i se subordonează celelalte deja menționate.

[b] *Corectitudinea* ține de un alt nivel (cel istoric), fiind norma limbii istorice (bunăoară, a limbii române), limbă ce cunoaște varietate internă (din punct de vedere spațial, socio-cultural, stilistic). Norma limbii literare (adică a limbii comune, situată deasupra diferențelor dialectale, sociale etc.) se numește «exemplaritate». La aceasta se referă specialiștii cînd recomandă o exprimare corectă.

[c] Exigențe precum *actualitatea*, *credibilitatea*, *obiectivitatea* țin de norma congruenței (la nivel universal), adică de cunoașterea lucrurilor, de experiența pe care o avem în legătură cu lumea în care trăim. În funcție de ceea ce știm, vom judeca o știre ca fiind actuală, credibilă, iar o relatare ca fiind obiectivă (căci a fi obiectiv, după Platon, înseamnă „să spui lucrurile așa cum sînt”). Credibilitatea sau *verosimilul* (= ‘în conformitate cu așteptarea noastră’) caracterizează și textele literaturii artistice, adică limbajul poetic (*logos poietikós*, la Aristotel), dar acesta nu este interesat de distincția dintre adevăr și fals sau dintre existență și non-existență (prezente în *logos apophantikós*, limbaj propriu științei). În schimb, limbajul publicistic ține de *logos pragmatikós* (concept aristotelic, de asemenea)³².

4. În concluzie, vom spune că limbajul (verbalizat, cf. lat. *verbum* ‘cuvînt’) este cel care structurează realitatea și prin intermediul căruia cunoaștem lumea. De aceea, este normal să aflăm „informațiile” din texte sau discursuri, însă avem datoria să deosebim ceea ce aparține fiecărui nivel al limbajului și, implicit, fiecărui tip de competență. David Randall are dreptate cînd susține că «cerințele»

³¹ Pentru justa caracterizare a clarității, vezi Coseriu, *Competencia*, p. 249.

³² La Aristotel (în *Peri hermenias*) se spune că, la origine, tot limbajul semnifică ceva – este *logos semantikós*. Prin determinări ulterioare se ajunge la *logos apophantikós*, *logos poietikós* și *logos pragmatikós*.

recomandate „sînt valabile indiferent de limba în care scrieți” (v. *supra*). Într-adevăr, cu excepția corectitudinii (idiomatică prin excelență), toate celelalte exigențe se aplică fie vorbirii în general (*actualitatea, credibilitatea, obiectivitatea*)³³, fie unui anumit tip de text alcătuit în baza unei tradiții (cel jurnalistic, bunăoară), virtuțile stilistice autentice încadrîndu-se în competența expresivă. Cele consemnate de noi aici – niște „însemnări” – nu au nicidecum pretenția exhaustivității, fiind susceptibile de dezvoltări ulterioare. Deși apreciem ca binevenită inițiativa unor specialiști de a justifica specificul textului jurnalistic pornind de la virtuțile stilistice, să luăm aminte la faptul că discursurile, ca fapte omenești intenționale, nu se pot defini prin structura lor [expresivă] (ce constituie *cauza lor materială* – este și cazul acestor virtuți stilistice), ci numai prin *cauza finală*, determinantă în activitățile umane. În cultură, structura trebuie să fie întotdeauna în acord cu finalitatea și nu invers³⁴.

Ca atare, încheiem cu următorul exemplu: Pentru a demonstra că regulile elaborării unei știri se întîlnesc și în literatură, Coșeriu făcea trimitere la un umorist italian care a aplicat celebrele întrebări („pentagonul interogativ” al jurnaliștilor) la primele trei versuri din *Divina Commedia* a lui Dante: „Nel mezzo del camin di nostra vita” (Cînd?), „mi ritrovai per una selva oscura” (Cine? [pers. I] + Ce? + Unde?), „ché la diritta via era smaritta” (De ce?)³⁵.

Sigle și bibliografie

- Aristotel, *Poetica* (traducere de C. Balmuș), Editura Științifică, București, 1957 [= Aristotel, *Poetica*].
- Aristotel, *Retorica* (traducere de Maria-Cristina Andrieș), Editura Iri, București, 2004 [= Aristotel, *Retorica*].
- Coseriu, Eugenio, *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*, Editorial Gredos, Madrid, 1992 [= Coseriu, *Competencia*].
- Coseriu, Eugenio, *Información y literatura*, în Eugenio Coseriu, Óscar Loureda Lamas, *Lenguaje y discurso*, EUNSA, Pamplona, 2006, p.85-99 [= Coseriu, *Información*].
- Coseriu, Eugenio, *Lingüística del texto. Introducción a la hermenéutica del sentido* (Edición, anotación y estudio previo de Óscar Loureda Lamas), Arco/Libros, S.L., Madrid, 2007 [= Coseriu, *Lingüística del texto*].
- Coșeriu, Eugen, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii*, cu o prefață de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Editura „Știința”, Chișinău, 1994 [= Coșeriu, *Lingvistică antropologică*].
- Coșeriu, Eugeniu, *Lingvistica integrală* (interviu cu Eugeniu Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu), Editura Fundației Culturale Române, București, 1996 [= Coșeriu, *Lingvistica*].
- Coșeriu, Eugeniu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedică, București, 1997 [= Coșeriu, *Sincronie*].
- Coșeriu, Eugeniu, *Lecții de lingvistică generală* (traducere din limba spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvînt înainte de Mircea Borcilă), Editura Arc, Chișinău, 2000 [= Coșeriu, *Lecții*].
- Hermogenes, *On Types of Style* (translated by Cecil W. Wooten), The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1987 [= Hermogenes, *Style*].

³³ Cf. și maximele conversaționale ale lui H.P. Grice.

³⁴ Coseriu, *Información*, p. 91. Pentru aplicarea cauzelor aristotelice la problema limbajului, vezi Coșeriu, *Lingvistica*, p. 90 și *Sincronie*, p. 176-177.

³⁵ Coseriu, *Competencia*, p. 185.

- Peucer, Tobias, *De relationibus novellis/Despre relațiile jurnalistice* [Leipzig, 1690 – prima teză de doctorat din lume dedicată jurnalismului], prologul editorului, studiu introductiv și postfață de Cristinel Munteanu, text latin stabilit, versiune românească și note de Cristian Bejan (ediție bilingvă), Editura „Independența Economică”, Pitești, 2008 [= Peucer, *De relationibus*].
- Preda, Sorin, *Tehnici de redactare în presa scrisă*, Editura Polirom, Iași, 2006 [= Preda, *Tehnici*].
- Preda, Sorin, *Jurnalismul cultural și de opinie*, Editura Polirom, Iași, 2006 [= Preda, *Jurnalismul*].
- Quintilianus, M. Fabius, *Arta oratorică* (traducere de Maria Hetco), vol. I-III, Editura Minerva, București, 1974 [= Quintilian, *Arta oratorică*].
- Randall, David, *Jurnalismul universal* (ediția a II-a), Editura Polirom, Iași, 2007 [= Randall, *Jurnalismul*].
- Roșca, Luminița, *Producția textului jurnalistic*, Editura Polirom, Iași, 2004 [= Roșca, *Producția*].
- Severin, Werner J.; Tankard Jr., James W., *Perspective asupra teoriilor comunicării de masă. Originile, metodele și utilizarea lor în mass media*, Editura Polirom, Iași, 2004 [= Severin & Tankard, *Perspective*].
- Șeicaru, Pamfil, *Istoria presei*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007 [= Șeicaru, *Istoria presei*].
- Vișinescu, Victor, *Stilistica presei*, Editura Victor, București, 2003 [= Vișinescu, *Stilistica*].